

ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری.

مورد مطالعه: شهر بابلسر

عامر نیک‌پور^۱، حسین کریم‌زاده^{۲*}، حیدر واحدی^۳

^۱استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه مازندران
^۲استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز
^۳دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه مازندران
تاریخ دریافت: ۹۳/۸/۱۹؛ تاریخ پذیرش: ۹۴/۳/۶

چکیده

سرمایه اجتماعی به مثابه مزیت و روح اجتماعی، نقش مهمی در بالندگی و پویایی فضاهای شهری بر عهده دارد. توجه به محله‌های شهری و مطالعه ظرفیت‌های موجود در آن‌ها به منظور احیاء و تقویت کارکردهای مهم عناصر سرمایه اجتماعی، می‌تواند پشتوانه‌ای محکم برای توسعه اجتماع محور فراهم نماید. هدف از این پژوهش، تحلیل توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در محلات شهر بابلسر و سنجش و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار در میزان آن است. روش بررسی، توصیفی - تحلیلی بوده که داده‌های آن با استفاده از پرسش‌نامه به دست آمده است. جامعه آماری ۳۱۰ خانوار از محله‌های بیست و دو گانه شهر بابلسر می‌باشد. برای ارزش‌گذاری و رتبه‌بندی میزان برخورداری محله‌ها، از مدل‌های وایکور و تاپسیس استفاده گردید. برای تدقیق یافته‌ها جهت خوشه‌بندی محله‌ها از مدل تحلیل خوشه‌ای سلسله‌مراتبی (با الگوریتم Ward) استفاده شده است. مدل‌های مورد استفاده از طریق آنتروپی شانون وزن‌دهی شده و با استفاده از نرم‌افزار ARCGIS نقشه رتبه‌بندی محله‌های شهر ترسیم شده است. نتایج نشان می‌دهد که بین محلات شهر بابلسر به لحاظ برخورداری از شاخص‌های سرمایه اجتماعی تفاوتی وجود دارد. در رتبه‌بندی انجام شده، محله «شهرک دانشگاه» به عنوان برخوردارترین محله و محلات «پارکینگ‌ها»، «بی‌بی سر روضه» و «کتی بن» در پایین‌ترین سطح برخورداری جای گرفته‌اند. محله‌های ۲۲ گانه شهر بابلسر نیز در ۴ خوشه همگن قرار گرفته‌اند که ۱۵ محله در خوشه اول و دوم و ۷ محله در خوشه دوم و سوم قرار دارند. همچنین شاخص تعامل‌پذیری با ضریب (۰/۱۶۳)، دارای بیشترین مقدار عدم توازن و شاخص هنجارپذیری با ضریب (۰/۰۶۳)، کمترین میزان را در میان محله‌ها به خود اختصاص داده است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، توزیع فضایی، تاپسیس، وایکور، تحلیل خوشه‌ای

مقدمه

توسعه و به‌طور خاص یکی از عوامل کلیدی توسعه اجتماعات محله‌ای به‌شمار می‌آید (شریفیان‌ثانی، ۱۳۸۳: ۲۹۲). در مقیاس محله‌ای، سرمایه اجتماعی شامل منابعی در اجتماعات محله است که از طریق حضور بالایی از اعتماد، عمل و کنش متقابل، هنجارهای مشترک رفتاری، تعهدات و التزامات و تعلقات مشترک، شبکه‌های رسمی و کانال‌های مؤثر اطلاعات به وجود می‌آید. این سرمایه ممکن است به وسیله افراد و گروه‌ها به منظور تسهیل در خدمات - رسانی به اجتماع مورد استفاده قرار گیرد (Key, 2005:

امروزه سرمایه اجتماعی یکی از عوامل مهم در توسعه شهری پایدار محسوب می‌شود. بدون وجود حد مطلوبی از این سرمایه، هیچ یک از ابعاد سه گانه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه، به‌طور کامل محقق نخواهد شد. از منظر توسعه پایدار، سرمایه اجتماعی در کنار سرمایه‌های طبیعی، انسان ساخت و انسانی، جزئی تفکیک‌ناپذیر از مجموعه ثروت هر ملتی است که به‌طور کلی یکی از عوامل اصلی

162). در گذشته محله‌ها، واحدهای اصلی روابط اجتماعی در شهرها بودند و از همبستگی، یگانگی، همسانی دینی، قومی، زبانی و حرفه‌ای برخوردار بودند (غفاری، ۱۳۹۰: ۱۹۳). اما گسترش شهرنشینی و تحولات اجتماعی دهه‌های اخیر کاهش چنین روابطی را به دنبال داشته است (جاجرمی، ۱۳۸۳: ۸۹). تقویت سرمایه اجتماعی افراد می‌تواند راه حل مناسب و مؤثری برای کاهش جرم و افزایش غیررسمی کنترل اجتماعی و بهبود فرآیند اجتماعی شدن ساکنان محله گردد (ربانی خوراسگانی و دیگران، ۱۳۸۸). در شرایط کنونی، توجه به محله‌های شهری و مطالعه ظرفیت‌های موجود در آن‌ها، به منظور احیای آن‌ها و تقویت سرمایه اجتماعی، بنا به کارکردهای تأثیرگذارتر آن، ضرورت دارد و می‌تواند پشتوانه‌ای قوی برای بسط نظری و عملی رویکرد توسعه اجتماع محلی فراهم نماید؛ رویکردی که برقاعده از پایین به بالا و بر ظرفیت‌سازی و بهره‌گیری از توان مردم برای توسعه کمک می‌گیرد. چنین رویکردی، پویایی و نشاط محله را یک دارایی و منبع انرژی می‌داند که باعث می‌شود محله، کارکرد جامعه‌پذیری و کنترل اجتماعی بگیرد و در نظم بخشی نقش‌آفرین شود (شارع پور، ۱۳۸۳). این رویکرد می‌خواهد با بهبود حیات محله‌ای، مانع از شکل‌گیری معضلاتی شود که کلیت حیات شهری را با تهدید روبه‌رو می‌سازد. گسترش شهرها و توسعه شهرنشینی در دوران کنونی موجب شد تا سازمان فضایی و اجتماعی شهرها با تحولات بنیادی روبه‌رو شود که از جمله آن، آسیب‌ها و نوساناتی است که به محله‌ها و هویت محله‌ای وارد شده است. امروزه نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری به دنبال اصول و قواعدی است که امکان توسعه پایدار را در شبکه حیات شهری فراهم کند. محله‌محوری و تأکید بر تقویت کارکردهای اجتماع محله‌ای از رویکردهای نوینی است که در پرتو آن بسیاری از مسایل شهری تبیین شده و تا حد زیادی از نگرانی‌ها و دغدغه‌های مدیران شهری فرو خواهد کاست.

در کشور ما نیز به دنبال شکل‌گیری و گسترش شهرنشینی بی‌رویه، ناهمگونی عملکردی، یکی از

ویژگی‌های بارز ساختار شهری درآمده که پیامد آن تولید نابسامانی در حیات شهری بوده است. نشانه‌ها و علائم چنین وضعیتی را می‌توان در تمایزات رو به افزایش فاصله اجتماعی در مناطق شهری مشاهده کرد. به نظر می‌رسد قبل از هر نوع اقدام عملیاتی در جهت دگرگونی ساختاری محله‌های شهری و بازسازی آن‌ها به مکان‌های بادوام و فراهم‌کردن مسیرهای توسعه شهری از گذر آن‌ها، شناخت ظرفیت موجود محله‌ها و تفاوت‌های میان آن‌ها برای هر نوع تصمیم‌گیری اجرایی در اولویت قرار دارد. آنچه ضروری می‌نماید توجه به محورهای اصلی برنامه‌ریزی توسعه شهری است که محله‌ها در آن بتوانند در جایگاه هسته‌های اولیه در حمایت از توسعه پایدار شهری مورد توجه قرار گیرند. توسعه شهرنشینی و گسترش شهری در بابلس با وجود خرده فرهنگ‌های متنوع، مسائل و مشکلاتی را در این شهر ساحلی و توریستی به وجود آورده است که یکی از راهکارهای اساسی برای حل آن افزایش میزان سرمایه اجتماعی در محله‌های شهری است. این مقاله، با مروری گذرا بر ادبیات نظری سرمایه اجتماعی و اهمیت آن در توسعه محله‌ای، در پی سنجش میزان آن در محله‌های بیست و دو گانه شهر بابلسراست، تا بر اساس ۸ شاخص اصلی و مهم، ابتدا به ارزیابی و رتبه‌بندی محله‌های شهر بابلس پرداخته، سپس با شناسایی نواحی محروم و میزان و علل این نابرابری‌ها بتواند مدیریت شهری را در تحقق توسعه پایدار محله‌ای رهنمون سازد.

مبانی نظری و رویکردها: سرمایه اجتماعی، از جمله مفاهیمی است که در دوران جدید مورد توجه علوم مختلف قرار گرفته است. به‌طوری‌که بسیاری از برنامه‌ریزان و مدیران، آن را یکی از مشخصه‌های توسعه محلی به شمار می‌آورند. تقویت سرمایه اجتماعی موجب تحرک و تشریک مساعی بین گروه‌های اجتماعی، توسعه و بهبود پایه‌های دموکراسی در سطوح پایین، ایجاد اعتماد به نفس در سطوح فردی، و اجتماع محله‌ای، افزایش مشارکت اجتماعی، ازدیاد رهبران بومی- محلی و بالاخره ایجاد حالتی می‌شود که در آن، مشکلات اجتماعی به وسیله

مجموعه‌ای از معضلات جدی اجتماعی نمایان می‌شود (بیکر، ۱۳۸۲). از نظر فوکویاما سرمایه اجتماعی زنجیری است که جامعه را به صورت متصل نگه داشته و بدون آن هیچ گونه رشد اقتصادی اتفاق نخواهد افتاد و جامعه به شیوه‌ای نگران‌کننده از هم فرو خواهد پاشید (Fukuyama, 2001:7). جیمز کلن علاوه بر این که سرمایه اجتماعی را به عنوان یک مفهوم علمی در پژوهش‌های اجتماعی معرفی می‌کند، آن را قدرت و توانایی مردم در برقراری ارتباط با یکدیگر به شمار می‌آورد (Coleman, 1990) و از نظر کلاوس اوفه اندیشمند مکتب فرانکفورت اعتماد و هماهنگی اجتماعی، دو کارکرد عمده در سرمایه اجتماعی به شمار می‌رود که اعتماد موجب آزادی بیشتر، به‌کارگیری بیشتر توانمندی و خلاقیت شهروندان، فائق آمدن بر عدم کارایی آیین‌نامه‌ها و مقررات و احساس امنیت می‌شود (Offe, 1999:42-46). بنابراین سرمایه اجتماعی را می‌توان به‌عنوان یک عامل مؤثر در افزایش و کارایی سایر اشکال سرمایه انسانی، اقتصادی و کالبدی دانست که از یک طرف، انسجام‌بخش روابط میان انسان‌ها با سازمان‌ها و شبکه‌های ارتباط جمعی و گروهی به شمار می‌رود و از طرف دیگر بستر مناسبی برای بهره‌برداری سرمایه‌های انسانی، فیزیکی و موفقیت جامعه فراهم می‌آورد (نادری و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۵-۸۷). تعاریف مختلف از این مفهوم متمم و مکمل یکدیگر بوده و در تمامی آن‌ها، روابط اجتماعی به عنوان عامل مهم سودمندی در مقیاس فردی و جمعی و هسته اصلی تعریف پذیرفته شده است. بر همین اساس می‌توان سرمایه اجتماعی را به‌عنوان مجموعه‌ای از روابط، تعاملات و شبکه‌های اجتماعی تعریف کرد که در میان افراد و گروه‌های اجتماعی وجود دارد و موجب گرمی روابط اجتماعی و تسهیل کار گروهی و اجتماعی آن‌ها می‌شود. ظرفیت‌سازی برای تقویت سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیم مهمی است که بسیاری از صاحب‌نظران در نگرش جدید به برنامه‌ریزی و مدیریت شهری بر آن تأکید جدی دارند. در نگرش‌های جدید، اجتماعاتی که از نعمت مجموعه گوناگونی از شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌های مدنی

خود اعضای محله حل می‌شود. باید اشاره کرد موضوع محله در متون اسلامی در غالب روابط همسایگی و حقوق مربوط به آن مطرح می‌شود که بخش قابل توجهی از آن همان مفاهیم سرمایه اجتماعی است که امروزه مورد تأکید می‌باشد (زاهدی اصل، ۱۳۸۳:۲۷۸). پیروردیو اولین تلاش مطالعاتی نظام‌مند را در باب سرمایه اجتماعی به انجام رساند. از نظر پیروردیو «سرمایه اجتماعی، جمع منابع واقعی یا بالقوه‌ای است که حاصل شبکه بادهوامی از روابط کمابیش نهادینه‌شده آشنایی و شناخت متقابل یا به بیان دیگر با عضویت در یک گروه است. شبکه‌ای که هر یک از اعضای خود را از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار می‌کند و آنان را مستحق اعتبار می‌سازد (پیروردیو، ۱۳۸۴:۱۴۷). جین جیکوبز (۱۹۶۱) اصطلاح سرمایه اجتماعی را در کتاب «مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی» و برای تأکید بر ارزش‌های جمعی همبستگی‌های غیررسمی و همبستگی در مادرشهرهای مدرن به کار برد (جیکوبز، ۱۳۸۸). پاتنام با تأکید بر این امر که سرمایه فیزیکی به عنوان ابزار و سرمایه انسانی به عنوان امری آموزش بخش که هر دو در افزایش زاینده‌گی انسان تأثیر زیادی دارند، معتقد است که «سرمایه اجتماعی بازمی‌گردد به وجوهی از سازمان اجتماعی مثل شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی که همکاری و هماهنگی را برای منافع متقابل آسان می‌کند (Putnam, 1995: 27). در بحث او این فرض وجود دارد که هرچه با دیگر مردم پیوند یابیم بیشتر به آن‌ها اعتماد می‌کنیم و برعکس»، به این ترتیب، انسجام و همبستگی میان انسان‌ها و اعتماد، دو مفهومی است که در تحقق اجتماع بالنده از نظر پاتنام به صورت متقابل با یکدیگر تعامل دارند و یکدیگر را تقویت می‌کنند. بحث اعتماد و همبستگی و رابطه متقابل آن دو با یکدیگر در درون شبکه اجتماعی، به‌عنوان دو عنصر مدد رسان به منافع عمومی، از محورهای همیشگی بحث سرمایه اجتماعی است؛ بدین صورت که اعتماد میان افراد جامعه در نهایت به صورت مجموعه ارزش‌ها، فضایل و انتظارهای مشترک درون جامعه درآمده و افول آن نیز به‌صورت

توصیفی-تحلیلی بوده و داده‌های موردنیاز از طریق پرسش‌نامه به دست آمده است. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب ۰/۷۹۲ حاصل گردید. جامعه آماری تحقیق، ساکنان ۲۲ محله شهر بابلسر هستند و تعداد حجم نمونه از طریق فرمول کوکران برابر با ۲۶۵ نفر برآورد شده است؛ با این حال، برای افزایش سطح اطمینان نتایج و کاهش خطای اندازه‌گیری، این تعداد نمونه به ۳۱۰ نفر افزایش یافته است. برای توزیع پرسش‌نامه‌ها از روش تصادفی استفاده شده است. پرسش‌نامه با توجه به پرسش‌ها و مبانی نظری تحقیق، و با استفاده از گزینه‌های رایج مطالعات آماری طراحی و برای بررسی و ارزیابی سرمایه اجتماعی این تحقیق از ۸ شاخص و ۴۸ گویه استفاده شده است. در بخش تحلیل معیارهای مورد استفاده در سطح‌بندی گزینه‌ها، با استفاده از روش آنالیز وزنی دهی شده است و با بهره‌گیری از مدل‌های VIKOR، TOPSIS و تحلیل خوشه‌ای، رتبه محلات تعیین گردیده و سپس نتایج به‌دست آمده مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

محدوده مورد مطالعه: شهر بابلسر در محدوده ۵۲ درجه طول شرقی و ۳۶ درجه عرض شمالی قرار دارد. این شهر در فاصله ۶۲ کیلومتری مرکز استان و در ۲۴۹ کیلومتری مرکز کشور قرار دارد. طبق سرشماری ۱۳۹۰ جمعیت آن ۵۰۴۷۷ نفر است.

برخوردار هستند، در وضعیت مستحکم‌تری در مواجهه با آسیب‌پذیری قرار دارند (Putnam, 1993)؛ به‌عنوان نمونه «بولن» ضمن تأکید بر ظرفیت‌سازی برای ایجاد اجتماعات، معتقد است که سرمایه اجتماعی پیش‌نیاز فرآیند توسعه اجتماعات محلی است. وی اجتماعات محلی با سرمایه اجتماعی بالا را دارای این مشخصات می‌داند: مردم احساس خواهند کرد جزئی از محله هستند؛ احساس مفید بودن و سودمندی می‌کنند و توانایی آنها برای مشارکت واقعی در محله تقویت می‌گردد؛ محله را متعلق به خود دانسته و در آن احساس امنیت می‌کنند، (Bullen, 2000). از دیگر ویژگی‌های سرمایه اجتماعی در مقیاس محله‌ای می‌توان به منابعی در اجتماعات محله اشاره کرد که با حضور بالایی از اعتماد، عمل و کنش متقابل، هنجارهای مشترک رفتاری، تعهدات و التزامات و تعلقات مشترک، شبکه‌های رسمی و غیررسمی و کانال‌های مؤثر اطلاعات به وجود می‌آیند. این سرمایه ممکن است به وسیله افراد و گروه‌ها به‌منظور تسهیل در خدمات‌رسانی به اجتماع مورد استفاده قرار گیرد (Key, 2005:162).

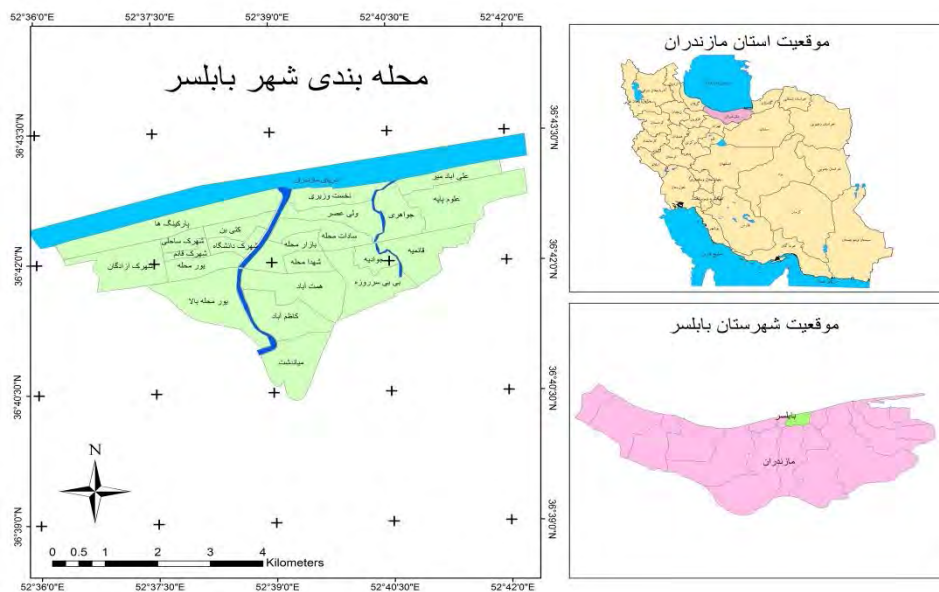
روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش گردآوری اطلاعات از نوع

جدول ۱: شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محلات شهر بابلسر

نام شاخص	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
امنیت اجتماعی	۶	۰/۷۱۵
همبستگی اجتماعی	۷	۰/۷۰۸
مسئولیت‌پذیری	۶	۰/۷۲۵
اعتماد اجتماعی	۵	۰/۶۹۵
هنجارگرایی	۶	۰/۷۲۷
مشارکت اجتماعی	۵	۰/۷۸۱
تعامل اجتماعی	۶	۰/۷۶۵
رضایت‌مندی	۷	۰/۷۰۲

منبع: نگارندگان

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی محلات مورد مطالعه در سطح شهر بابلسر (۱۳۹۰)

منبع: واحد شهرداری بابلسر

جدول (۲) شاخص «تعامل پذیری» با ضریب ۰/۱۶۳ نسبت به بقیه شاخص‌ها به طور نامتعادل تری در بین محله‌ها توزیع شده است. همچنین نتایج به دست آمده از مدل تاپسیس نشان‌دهنده تفاوت آشکاری در میزان سهم سرمایه اجتماعی محله‌های شهر است. از یک طرف، محله «شهرک دانشگاه» با بیشترین نزدیکی نسبی به میزان ایده‌آل در رتبه اول قرار دارد و از طرف دیگر، محله «کتی‌بن» نیز با کمترین میزان نزدیکی نسبی به میزان ایده‌آل مثبت، رتبه آخر را به خود اختصاص داده است. محلات «کاظم‌آباد»، «قائمیه»، «قاضی‌محله» و «جواهری» پس از «شهرک دانشگاه» به ترتیب، رتبه‌های بعدی و محله‌های «ساحلی»، «پارکینگ»، «آزادگان» و «بی‌بی سر روضه و کتی‌بن» نیز رتبه‌های پایین را به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۳).

چنانچه سطوح برخورداری را به ۴ سطح تقسیم کنیم در سطح اول و آخر هیچ محله‌ای قرار نمی‌گیرد و در عوض، ۱۱ محله در سطح دوم و ۱۱ محله در سطح سوم قرار می‌گیرد. بر اساس مدل تاپسیس، محله‌های بابلسر، نه از شرایط کاملاً خوب و نه از شرایط کاملاً ضعیف برخوردارند بلکه وضعیت بینابین و متوسطی دارند.

تکنیک‌ها و روش‌ها

رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی محلات شهر بابلسر با استفاده از روش TOPSIS: اساس این تکنیک بر این مفهوم استوار است که گزینه انتخابی باید کمترین فاصله را با راه حل ایده‌آل مثبت (بهترین حالت ممکن) و بیشترین فاصله را با راه حل ایده‌آل منفی (بدترین حالت ممکن) داشته باشد. فرمول زیر مهم‌ترین مرحله در مراحل شش‌گانه این مدل می‌باشد (مؤمنی، ۱۳۹۲: ۲۵):

$$\text{معادله ۱} \quad \text{chi} = \frac{di^-}{di^- + di^+}$$

پس از تشکیل ماتریس داده‌ها، به منظور قابل مقایسه شدن مقیاس‌های مختلف اندازه‌گیری ماتریس تصمیم‌گیری که واحدهای سنجش متفاوت دارند به استانداردسازی شاخص‌ها پرداخته و برای هر شاخص به کارگرفته شده در این پژوهش بر اساس روش آنتروپی وزن داده شده است. بعد از اعمال وزن در شاخص‌ها و تشکیل ماتریس استاندارد وزنی (جدول ۱) و سپس انجام محاسبات به روش تاپسیس، امتیاز کلی هر محله محاسبه شد.

یکی از روش‌های مهم برای به دست آوردن ناپرابری‌ها، ضریب پراکندگی یا C.V می‌باشد. بر اساس

جدول ۲: ماتریس استاندارد وزنی شاخص‌های سرمایه اجتماعی در محلات بابلسر

نام محله‌ها	امنیت اجتماعی	همبستگی اجتماعی	مسئولیت پذیری	اعتماد اجتماعی	هنجار پذیری	مشارکت اجتماعی	تعامل پذیری	رضایت از محله
شهرک دانشگاه	۰/۰۲۷	۰/۰۲۶	۰/۰۲۹	۰/۰۲۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۹	۰/۰۳۱	۰/۰۲۹
بازار محله	۰/۰۳۰	۰/۰۲۲	۰/۰۲۵	۰/۰۲۷	۰/۰۲۶	۰/۰۲۶	۰/۰۲۳	۰/۰۲۷
کاظم‌آباد	۰/۰۲۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۴	۰/۰۲۲	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷	۰/۰۳۱	۰/۰۲۹
همت‌آباد	۰/۰۲۸	۰/۰۲۶	۰/۰۲۵	۰/۰۲۷	۰/۰۲۶	۰/۰۲۵	۰/۰۲۷	۰/۰۲۵
یورمحله	۰/۰۲۶	۰/۰۲۱	۰/۰۲۵	۰/۰۲۹	۰/۰۲۵	۰/۰۲۴	۰/۰۲۳	۰/۰۲۸
یورمحله بالا	۰/۰۲۶	۰/۰۲۳	۰/۰۲۵	۰/۰۲۶	۰/۰۲۸	۰/۰۲۵	۰/۰۳	۰/۰۲۵
پارکینگ	۰/۰۲۲	۰/۰۲۱	۰/۰۲۹	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۰۲۶
قائمیه	۰/۰۲۷	۰/۰۲۶	۰/۰۲۹	۰/۰۲۹	۰/۰۲۵	۰/۰۲۹	۰/۰۳۴	۰/۰۲۴
نخست‌وزیری	۰/۰۲۷	۰/۰۲۳	۰/۰۲۶	۰/۰۲۴	۰/۰۲۹	۰/۰۲۴	۰/۰۲۴	۰/۰۳
ساحلی	۰/۰۲۷	۰/۰۲۴	۰/۰۲۲	۰/۰۲۲	۰/۰۲۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۴	۰/۰۲۳
آزادگان	۰/۰۲۴	۰/۰۱۹	۰/۰۲۶	۰/۰۲۳	۰/۰۲۶	۰/۰۲۵	۰/۰۲۳	۰/۰۲۴
علی‌آبادمیر	۰/۰۳۲	۰/۰۲۶	۰/۰۳۲	۰/۰۲۳	۰/۰۲۹	۰/۰۲۸	۰/۰۲۹	۰/۰۲۶
علوم پایه	۰/۰۲۶	۰/۰۳	۰/۰۲۵	۰/۰۲۷	۰/۰۲۶	۰/۰۲۵	۰/۰۲۶	۰/۰۳۲
ولی‌عصر	۰/۰۳	۰/۰۲۶	۰/۰۲۵	۰/۰۲۹	۰/۰۲۵	۰/۰۲۱	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸
قاضی محله	۰/۰۲۹	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۳۱	۰/۰۲۴	۰/۰۲۷	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸
بی‌بی‌سر روضه	۰/۰۲۲	۰/۰۲۳	۰/۰۲۲	۰/۰۲۱	۰/۰۲۵	۰/۰۲۹	۰/۰۱۷	۰/۰۲۶
سادات‌محله	۰/۰۲۳	۰/۰۲۳	۰/۰۲۷	۰/۰۲۸	۰/۰۲۶	۰/۰۲۶	۰/۰۲۴	۰/۰۲۳
جوهری	۰/۰۲۶	۰/۰۲۷	۰/۰۲۹	۰/۰۲۹	۰/۰۲۹	۰/۰۳۱	۰/۰۲۹	۰/۰۲۴
شهرک قائم	۰/۰۲۴	۰/۰۲۳	۰/۰۲۸	۰/۰۲۷	۰/۰۲۳	۰/۰۲۱	۰/۰۲۱	۰/۰۲۶
جوادیه	۰/۰۲۷	۰/۰۲۳	۰/۰۲۶	۰/۰۲۶	۰/۰۲۶	۰/۰۲۷	۰/۰۳	۰/۰۲۴
کتی بن	۰/۰۲۲	۰/۰۲۰۸	۰/۰۲۶	۰/۰۲۵	۰/۰۲۶	۰/۰۲۲	۰/۰۲۱	۰/۰۲۳
میان دشت	۰/۰۲۴	۰/۰۲۴	۰/۰۲۹	۰/۰۲۵	۰/۰۲۴	۰/۰۲۶	۰/۰۲۵	۰/۰۲۵
ضریب پراکندگی	۰/۱۰۴	۰/۱۰۹	۰/۰۹۳	۰/۱۲۵	۰/۰۶۳	۰/۱۰۳	۰/۱۶۳	۰/۰۹۴

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۲

جدول ۳: رتبه‌بندی و نزدیکی نسبی محلات بابلسر به ایده‌آل مثبت و منفی با شاخص‌های سرمایه اجتماعی

نام محله	ایدال مثبت	ایدال منفی	نزدیکی نسبی به ایدال	رتبه
شهرک دانشگاه	۰/۰۰۹۰۹	۰/۲۲۲۸۹	۰/۷۱۵۶	۱
کاظم‌آباد	۰/۰۱۱۰۴	۰/۰۳۳۵۲	۰/۶۸۰۴۵	۲
قائمیه	۰/۰۱۱۹۷	۰/۰۳۳۴۴	۰/۶۶۱۹۷	۳
قاضی محله	۰/۰۱۱۵۷	۰/۰۲۱۴۶	۰/۶۵۰۳۸	۴
جوهری	۰/۰۱۲۴۳	۰/۰۲۲۰۹	۰/۶۳۸۹۰	۵
علی‌آبادمیر	۰/۰۱۳۱۴	۰/۰۲۲۳۲	۰/۶۲۹۴۵	۶
علوم پایه	۰/۰۱۴۱۶	۰/۰۱۹۹۹	۰/۵۸۵۳۴	۷
ولی‌عصر	۰/۰۱۵۴۵	۰/۰۱۹۰۶	۰/۵۵۲۳۱	۸
همت‌آباد	۰/۰۱۵۳۳	۰/۰۱۶۹۴	۰/۵۲۴۸۹	۹
یور محله بالا	۰/۰۱۵۸۶	۰/۰۱۷۳۲	۰/۵۲۱۹۲	۱۰
جوادیه	۰/۰۱۶۳۲	۰/۰۱۷۴۶	۰/۵۱۶۵۶	۱۱
نخست‌وزیری	۰/۰۱۷۶۳	۰/۰۱۵۵۸	۰/۴۶۹۱۳	۱۲
بازار محله	۰/۰۱۷۵۵	۰/۰۱۵۳۴	۰/۴۶۶۵۳	۱۳
میان دشت	۰/۰۱۷۹۷	۰/۰۱۴۴۵	۰/۴۴۴۸۷	۱۴
یور محله	۰/۰۱۸۶۶	۰/۰۱۴۴۶	۰/۴۳۶۶۹	۱۵
شهرک قائم	۰/۰۱۹۴۳	۰/۰۱۴۴۵	۰/۴۲۶۵۱	۱۶
سادات‌محله	۰/۰۱۹۲۴	۰/۰۱۳۸۳	۰/۴۱۸۱۹	۱۷
ساحلی	۰/۰۲۱۰۴	۰/۰۱۳۱۵	۰/۳۸۴۶۸	۱۸
پارکینگ	۰/۰۲۴۵۳	۰/۰۱۲۷۹	۰/۳۴۲۷۵	۱۹
آزادگان	۰/۰۲۲۷	۰/۰۰۹۹	۰/۳۰۳۷۹	۲۰
بی‌بی‌سر روضه	۰/۰۲۶۲۳	۰/۰۰۹۷۸	۰/۲۷۰۱۲	۲۱
کتی بن	۰/۰۲۴۸۱	۰/۰۰۸۶۵	۰/۲۵۸۶۲	۲۲

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۲

جدول ۴: رتبه‌بندی سطوح برخورداری در محله‌های شهر بابلسر بر اساس مدل تاپسیس

میزان برخورداری	میانگین ضریب برخورداری	تعداد محله‌ها
برخوردار	-	-
نسبتاً برخوردار	۰/۶۰۷	۱۱
کمتر برخوردار	۰/۳۸۳	۱۱
محروم	-	-

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۲

است: $f_{ij} = x_{ij} [\sum_{j=1}^n x_{ij}^2]^{-1/2}$ $i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n$
 تعیین بهترین و بدترین مقدار: بهترین و بدترین هر یک از مقادیر در هر معیار را شناسایی می‌کنیم و به ترتیب f_j^* و f_j^- می‌نامیم. $f_j^* = \text{Max} f_{ij}$ $i = 1, 2, \dots, m$
 $f_j^- = \text{Min} f_{ij}$ $j = 1, 2, \dots, n$
 تعیین وزن معیارها: اوزان معیارها برای بیان اهمیت روابط آنها محاسبه می‌شود که در این مقاله از روش آنتروپی برای وزن‌دهی به معیارها استفاده شده است.
 معادله ۲

$$E = -k \sum_{i=1}^n [p_i \times \ln p_i]$$

رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی محلات شهر بابلسر با استفاده از روش VIKOR. مراحل این روش شامل گام‌های ذیل است (Wei, Lin:2008): محاسبه مقادیر نرمال شده: فرض می‌کنیم m گزینه و n معیار داریم. گزینه‌های مختلف i به عنوان x_i مشخص شده‌اند. برای گزینه j رتبه z_{ij} به عنوان x_{ij} مشخص شده است و برای سایر گزینه‌ها نیز همین طور x_{ij} ارزش و مقدار معیار z_{ij} است. برای فرآیند نرمال‌سازی مقادیر، جایی که x_{ij} ارزش اصلی گزینه i است و بعد از z_{ij}

جدول ۵: وزن معیارهای به‌کاررفته در مدل VIKOR و TOPSIS با استفاده از مدل آنتروپی

شاخص	امنیت اجتماعی	همبستگی اجتماعی	مسئولیت پذیری	اعتماد اجتماعی	هنجارها	مشارکت اجتماعی	تعامل پذیری	رضایت از محله
وزن	۰/۱۲۵۷	۰/۱۱۶۹	۰/۱۲۷۹	۰/۱۲۶۶	۰/۱۲۵۴	۰/۱۲۵۶	۰/۱۲۵۵	۰/۱۲۵۹

منبع: یافته‌های پژوهش

محاسبه فاصله گزینه‌ها از راه حل ایده‌آل:

$$S_i = \sum_{j=1}^n w_j (f_j^* - f_{ij}) / (f_j^* - f_j^-) \quad \text{معادله ۳}$$

$$R_i = \text{Max} [w_j (f_j^* - f_{ij}) / (f_j^* - f_j^-)]$$

محاسبه مقدار ویکور Q_i : این مقدار برای هر یک از آنها به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$Q_i = v \left[\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*} \right] + (1 - v) \left[\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*} \right] \quad \text{معادله ۴}$$

رتبه‌بندی گزینه‌ها بر اساس مقادیر Q_i : بر اساس مقدار Q_i گزینه‌ها که در مرحله قبل محاسبه شد، می‌توان به رتبه‌بندی گزینه‌ها پرداخت. گزینه‌های دارای مقدار Q_i بیشتر در اولویت پایین‌تر قرار می‌گیرند و مقادیر Q_i کوچک‌تر به معنی رتبه بالاتر است (جدول ۶).

هنگامی که مقدار v بزرگ‌تر از ۰/۵ باشد شاخص Q_i منجر به اکثریت موافق می‌شود؛ هنگامی که مقدار آن کمتر از ۰/۵ باشد شاخص Q_i بیانگر نگرش منفی اکثریت است و هنگامی که مقدار v برابر ۰/۵ است بیانگر نگرش توافقی متخصصان ارزیابی است.

جدول ۶: رتبه‌بندی محله‌ها بر اساس میزان فاصله نسبت به راه حل ایده آل

رتبه	Q	R	S	نام محله	رتبه	Q	R	S	نام محله
۱۲	۰/۵۶۱	۰/۰۹۳	۰/۵۷۳	یور محله	۱	۰/۰۲۰	۰/۰۵۴	۰/۳۰۳	شهرک دانشگاه
۱۳	۰/۵۸۵	۰/۱۰۴	۰/۵۲۳	جوادیه	۲	۰/۲۵۸	۰/۰۹۲	۰/۲۸۳	علی‌آبادمیر
۱۴	۰/۵۹۶	۰/۰۹۷	۰/۵۷۹	میان دشت	۳	۰/۳۶۱	۰/۰۹۰	۰/۳۹۲	علوم پایه
۱۵	۰/۶۵۲	۰/۱۱۹	۰/۴۸۵	ولی‌عصر	۴	۰/۳۷۱	۰/۰۹۴	۰/۳۷۵	قاضی محله
۱۶	۰/۸۰۷	۰/۱۲۲	۰/۶۱۸	سادات محله	۵	۰/۳۹۷	۰/۱۰۴	۰/۳۳۴	کاظم‌آباد
۱۷	۰/۸۲۱	۰/۱۲۵	۰/۶۱۰	ساحلی	۶	۰/۴۲۱	۰/۰۸۸	۰/۴۶۸	نخست‌وزیری
۱۸	۰/۸۴۱	۰/۱۱۶	۰/۶۹۶	آزادگان	۷	۰/۴۵۵	۰/۰۸۶	۰/۵۱۶	بازار محله
۱۹	۰/۸۴۶	۰/۱۲۶	۰/۶۳۳	پارکینگ	۸	۰/۴۷۲	۰/۱۰۶	۰/۳۹۴	قائمیه
۲۰	۰/۸۶۷	۰/۱۲۵	۰/۶۶۱	شهرک قائم	۹	۰/۴۸۳	۰/۰۹۱	۰/۵۱۰	یور محله بالا
۲۱	۰/۹۵۷	۰/۱۲۷	۰/۷۳۶	بی‌بی‌سر روضه	۱۰	۰/۴۹۳	۰/۱۱۷	۰/۳۴۱	جواهری
۲۲	۰/۹۸۶	۰/۱۲۵	۰/۷۷۹	کتی بن	۱۱	۰/۵۲۷	۰/۰۹۸	۰/۵۰۷	همت‌آباد

منبع: یافته‌های پژوهش

معیارها بستگی ندارد اما ارزش‌های نرمال‌شده به وسیله نرمال‌سازی برداری در TOPSIS ممکن است به واحد ارزیابی بستگی داشته باشد. تحلیل‌های جامع نشان می‌دهد که این دو روش از روش‌های نرمال‌سازی متفاوتی استفاده کرده و توابع تجمعی را برای رتبه‌بندی معرفی می‌کنند؛ در نتیجه ممکن است که منجر به نتایج متفاوتی شوند. این امر در نتایج تحقیق ما نیز صدق می‌کند. مثلاً محله «علی‌آباد» در وایکور رتبه ۲ ولی در تاپسیس رتبه ۶ را به خود اختصاص داده است. برای حل این مشکل و رسیدن به رتبه‌بندی نهایی از روش میانگین رتبه‌ها استفاده می‌کنیم. این روش، گزینه‌ها را بر اساس میانگین رتبه‌های به‌دست‌آمده از روش‌های مختلف MADM اولویت‌بندی می‌کند (مؤمنی، ۱۳۹۲: ۷۳). نتایج این روش در جدول ۷ آمده است.

بنابراین، بر اساس محاسبات انجام‌شده، محله‌های «شهرک دانشگاه» و «علی‌آبادمیر» با عنایت به معیارهای هشت‌گانه در بالاترین رتبه و محلات «بی‌بی‌سر روضه» و «کتی بن» در پایین‌ترین رتبه میزان سرمایه اجتماعی قرار می‌گیرند.

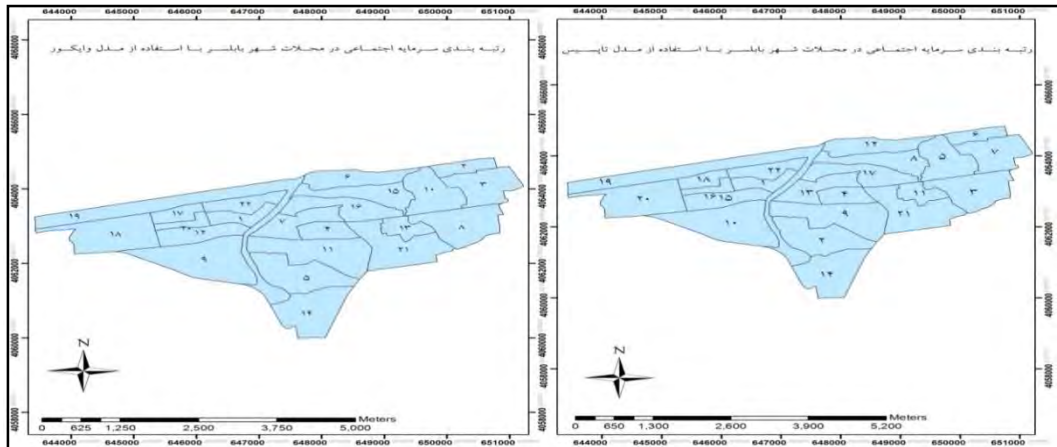
مقایسه نتایج و محاسبه میانگین: روش‌های TOPSIS و VIKOR بر پایه نزدیکی نسبی تابع به جواب ایده‌آل می‌باشند. VIKOR شاخص رتبه‌بندی را بر پایه اندازه‌گیری نزدیکی به جواب ایده‌آل معرفی می‌کند در حالی که در TOPSIS، گزینه انتخاب‌شده باید کمترین فاصله را از جواب ایده‌آل مثبت و بیشترین فاصله را از جواب ایده‌آل منفی داشته باشد. به‌صورت کلی VIKOR از نرمال‌سازی خطی و TOPSIS از نرمال‌سازی برداری استفاده می‌کند. ارزش نرمال‌شده در روش VIKOR به واحد ارزیابی

جدول ۷: مقایسه نتایج و رتبه‌بندی نهایی

رتبه‌بندی نهایی	میانگین رتبه	رتبه‌بندی TOPSIS	رتبه‌بندی VIKOR	نام محله	رتبه‌بندی نهایی	میانگین رتبه	رتبه‌بندی TOPSIS	رتبه‌بندی VIKOR	نام محله
۱۰	۱۱,۵	۸	۱۵	ولی‌عصر	۱	۱	۱	۱	شهرک دانشگاه
۱۱	۱۲	۱۱	۱۳	جوادیه	۲	۳,۵	۲	۵	کاظم‌آباد
۱۲	۱۳,۵	۱۵	۱۲	یور محله	۳	۴	۴	۴	قاضی محله
۱۳	۱۴	۱۴	۱۴	میان دشت	۳	۴	۶	۲	علی‌آبادمیر
۱۴	۱۶,۵	۱۷	۱۶	سادات محله	۴	۵	۷	۳	علوم پایه
۱۵	۱۷,۵	۱۸	۱۷	ساحلی	۵	۵,۵	۳	۸	قائمیه
۱۶	۱۸	۱۶	۲۰	شهرک قائم	۶	۷,۵	۵	۱۰	جواهری
۱۷	۱۹	۱۹	۱۹	پارکینگ	۷	۹	۱۲	۶	نخست‌وزیری
۱۷	۱۹	۲۰	۱۸	آزادگان	۸	۹,۵	۱۰	۹	یور محله بالا
۱۸	۲۱	۲۱	۲۱	بی‌بی‌سر روضه	۹	۱۰	۱۳	۷	بازار محله
۱۹	۲۲	۲۲	۲۲	کتی بن	۹	۱۰	۹	۱۱	همت‌آباد

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۲: رتبه‌بندی سرمایه اجتماعی در محلات شهر بابلسر با استفاده از مدل‌های VIKOR و TOPSIS

منبع: یافته‌های پژوهش

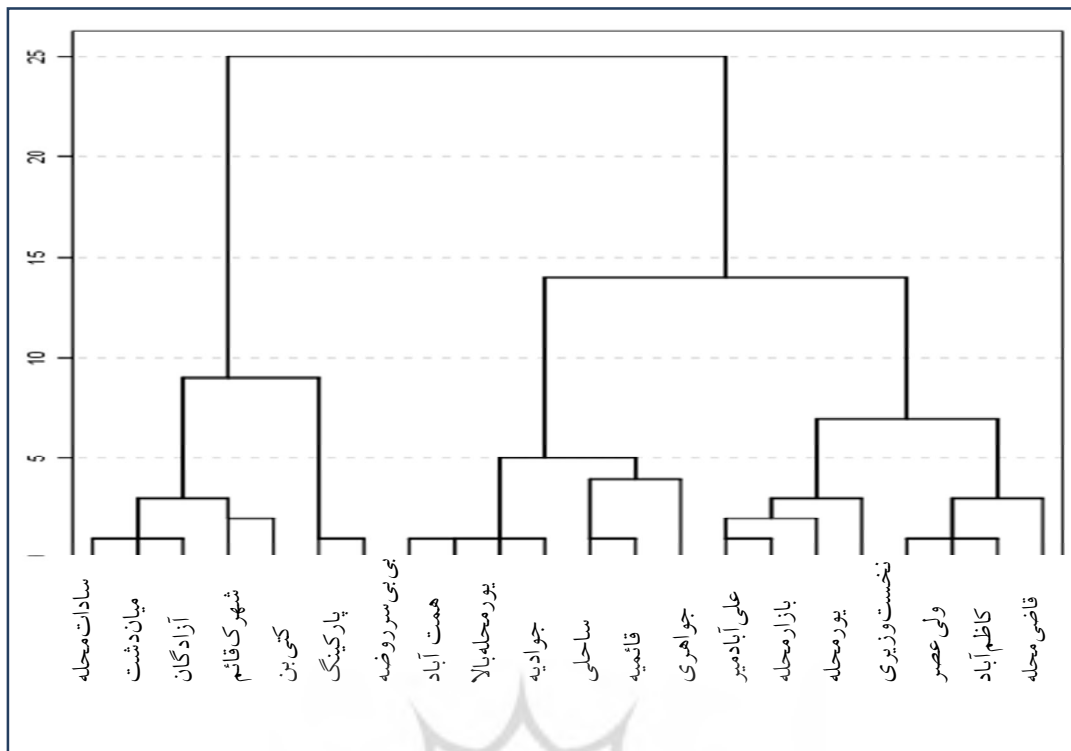
نمودار دندرگرام زیر نشان داده شده است که در آن میزان فاصله هر یک از محلات از چپ به راست نشان‌دهنده میزان شباهت آن‌ها در شاخص‌های منتخب از سایر محلات است. به عبارت دیگر، این فاصله، توان توسعه‌پذیری سرمایه اجتماعی هر محله را در مقایسه با سایر محلات نشان می‌دهد. برای نمونه بر اساس شاخص‌های انتخابی می‌توان چنین نتیجه گرفت که توان توسعه‌پذیری سرمایه اجتماعی محلات «پارکینگ» و «بی‌بی‌سر روضه» به هم نزدیک است. در این روش گروه‌هایی که دارای شباهت بیشتری با یکدیگر هستند در یک گروه قرار می‌گیرند. در بحث سطح‌بندی و با استفاده از نمودار دندرگرام، از سمت راست به چپ می‌توان خوشه‌های مختلفی را شکل داد. پر واضح است که هرچه از سمت راست به سمت چپ حرکت کنیم بر تعداد خوشه‌های شکل گرفته افزوده می‌شود. اولین خوشه دارای دو گروه است که هر یک از گروه‌ها دارای اعضای مختلفی هستند و آخرین خوشه نیز شامل ۲۲ گروه است که هر محله خود یک گروه را شکل می‌دهد.

شناسایی محله‌های همگن با استفاده از تحلیل خوشه‌ای: تحلیل خوشه‌ای روشی است برای یافتن شباهت بین مواد در یک مجموعه با این هدف که کدام یک از مواد موجود در یک طبقه مشابه یا متفاوت هستند. بدین منظور بهترین روش طبقه‌بندی است (فرشادفر، ۱۳۸۰: ۵۳۰). بعد از انجام مدل TOPSIS و VIKOR، برای تعیین مناطق همگن و طبقه‌بندی محلات شهر بابلسر از نظر شاخص‌های سرمایه اجتماعی، از مدل تحلیل خوشه‌ای استفاده شده است. در این روش سعی می‌گردد تا مشاهدات به گروه‌های متجانس تقسیم گردد؛ به گونه‌ای که مشاهدات هم‌گروه به یکدیگر شبیه و با مشاهدات سایر گروه‌ها کمترین تشابه را داشته باشد. از این روش می‌توان در طبقه‌بندی گزینه‌ها و یا حتی شاخص‌های مسائل تصمیم‌گیری چندشاخصه استفاده نمود (اکبری و زاهدی، ۱۳۸۷: ۲۵۷). در این تحقیق از روش «وارد» برای شناسایی مراکز گروه‌های همگن و از مراکز این گروه‌ها به عنوان نقاط اولیه جهت انجام تجزیه به روش K-mean استفاده شد. ستانده پیاده‌سازی تحلیل خوشه‌ای در محلات شهر بابلسر در

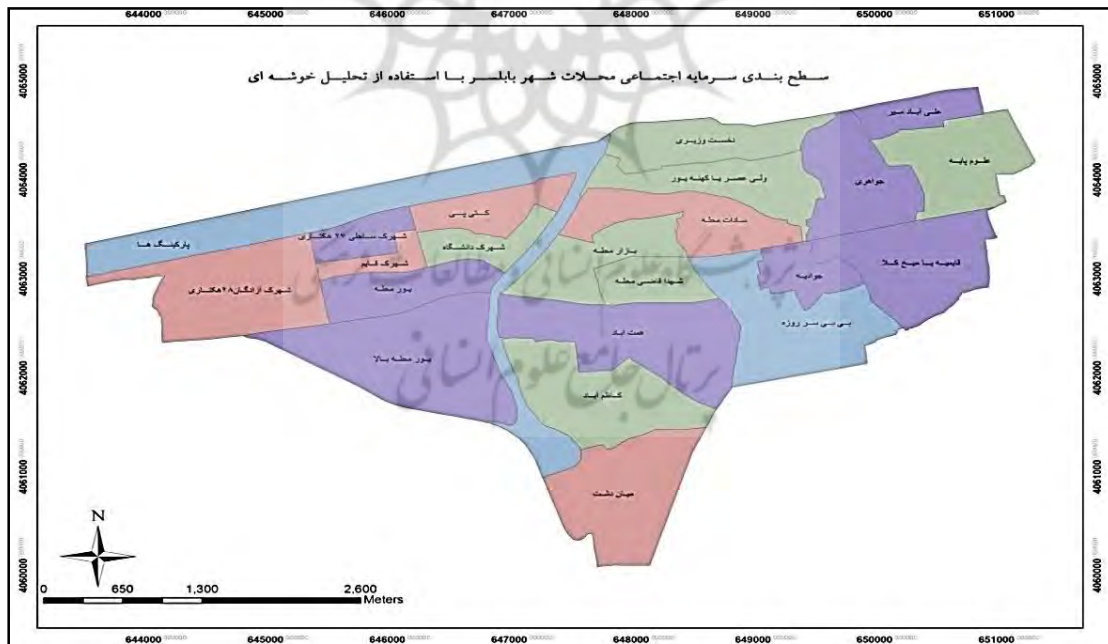
جدول ۸: گروه‌بندی محله‌های بابلسر بر اساس نتایج تحلیل خوشه‌ای

گروه	محلات واقع در گروه
گروه اول	بازار محله، یور محله، نخست‌وزیری، ولی‌عصر، کاظم‌آباد، قاضی محله، شهرک دانشگاه، علوم پایه
گروه دوم	علی‌آبادمیر، جواهری، قائمیه، ساحلی، جوادیه، یور محله بالا، همت‌آباد
گروه سوم	سادات‌محله، میان‌دشت، آزادگان، شهرک قائم، کتی بن
گروه چهارم	پارکینگ، بی‌بی‌سر روضه

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۳: نمودار خوشه‌ای محلات شهر بابل بر اساس شاخص‌های سرمایه اجتماعی
منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۲

شکل ۴: سطح بندی سرمایه اجتماعی محلات شهر بابل بر اساس استفاده از تحلیل خوشه‌ای

نتیجه‌گیری

سرمایه اجتماعی یکی از مؤلفه‌های اصلی پارادایم جدید توسعه است که در دو دهه اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است. سرمایه اجتماعی منبعی است که میراث روابط اجتماعی بوده و کنش جمعی را تسهیل می‌کند. این منبع از طریق اجتماعی شدن مناسب حاصل می‌شود، و در برگیرنده اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی از پیوندهای اجتماعی است که به گردآمدن افراد به صورت منسجم و باثبات در داخل گروه، به منظور تأمین هدفی مشترک منجر می‌گردد. محله‌ها در ساختار شهر امروز، می‌توانند مبنا و بستری مناسب برای افزایش و یا کاهش این مؤلفه ارزشمند قلمداد شوند. محله‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای شهری، مکان شکل‌گیری تعاملات اجتماعی و مرادوات شهروندی، مکانی برای شکل‌دهی و تقویت یکپارچگی، انسجام و همبستگی اجتماعی، فرصتی برای گسترش فرهنگ مشارکت و افزایش حس اعتماد عمومی ساکنان به شمار می‌روند. بنابراین تحکیم و تقویت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در بهبود مدیریت محلی و از ارکان حکمروایی مطلوب شهر محسوب می‌شود. در این پژوهش از ۸ شاخص مهم و تأثیرگذار برای سنجش و ارزیابی سرمایه اجتماعی در سطح محله‌های بیست و دوگانه شهر بابلس استفاده شده است. بررسی نحوه توزیع شاخص‌ها در این محله‌ها، نشان داد که شاخص تعامل‌پذیری با ضریب (۰/۱۶۳)، توزیع نامتعادل‌تر و نامناسب‌تری نسبت به بقیه داشته و شاخص هنجارپذیری با ضریب (۰/۰۶۳)، از پراکندگی کمتر و توزیع متعادل‌تری برخوردار بوده است. همچنین بر اساس نتایج به دست آمده فرضیه یکسانی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در سطح محله‌های شهر بابلس رد می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که در میان ۲۲ محله این شهر، ۸ محله در بالاترین سطح برخورداری، ۷ محله در سطح دوم، ۵ محله در سطح سوم و ۲ محله در پایین‌ترین سطح برخورداری جای گرفته‌اند. با توجه به سطح‌بندی انجام‌شده و تعیین درجه بهره‌مندی هر

محله، محروم‌ترین و برخوردارترین محله‌ها شناسایی و مشخص شده‌اند. شناخت کمبودها و ضعف‌ها اهمیت زیادی در تهیه طرح‌های توسعه محله‌ای خواهند داشت. اگرچه در رتبه‌بندی و خوشه‌بندی انجام‌شده، محله‌های برخوردار و نیمه‌برخوردار با رتبه‌های متفاوتی معرفی شده‌اند؛ اما محله‌هایی که در سطوح آخر قرار گرفته‌اند در هر سه روش رتبه‌های مشابه داشتند که این امر اولویت برنامه‌ریزی توسعه در این محله‌ها را نشان می‌دهد. از دیگر نتایج این پژوهش، تأیید برخی از دیدگاه‌های متفکران این حوزه است. طبق نظر رابرت پاتنام، مناطقی که دارای سرمایه اجتماعی بالایی هستند دارای فضاهای عمومی تمیزتر و خیابان‌های امن‌تری بوده و مردم با هم روابط دوستانه‌تری دارند (Putnam, 2000: 289). بر اساس این دیدگاه و با توجه به شکل (۳) و خوشه‌های به دست آمده، محله‌های نخست‌وزیری، ولی‌عصر و شهرک دانشگاه را از جمله محله‌هایی می‌توان معرفی کرد که دارای چنین ویژگی‌ها و قابلیت‌هایی می‌باشند. دیدگاه دیگری نیز در این زمینه به نقش و اهمیت فضاهای قدیمی شهر در ارتقای سرمایه اجتماعی اشاره دارد؛ بر همین اساس پاتنام معتقد است حتی در محلات قدیمی نیز عواملی مثل فقر بالا و جابه‌جایی سکونت در کاهش سرمایه اجتماعی معنادار نیست (همان) و یا جین جیکوبز که شبکه ارتباطی بین ساکنان قدیمی محله را به عنوان سرمایه اجتماعی غیرقابل جایگزین در شهر می‌داند (Jacobs, 1961: 138). منطبق با این نظرات، محله‌های «بازار محله»، «یور محله» و «کازم آباد» به عنوان محله‌های قدیمی و با بافت اجتماعی نسبتاً همگن و دارای شبکه اجتماعی گسترده‌تر، در گروه اول و دوم خوشه‌بندی جای گرفته و بر اساس رتبه‌های به دست آمده در جدول ۷ و شکل ۲ به عنوان نواحی دارای سرمایه اجتماعی بالا معرفی شده‌اند. در راستای نتایج تحقیق، پیشنهادهای زیر برای شهر بابلس ارائه می‌گردد:

- علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، سال ششم، شماره ۲، صفحات ۱۴۹-۱۱۹.
۷. زاهدی اصل، محمد، ۱۳۸۳. بازتولید سرمایه اجتماعی در سطح محله، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، تهران، شهرداری تهران.
۸. شارع پور محمود، ۱۳۸۳. تحکیم مناسبات انسانی برای جلب مشارکت مردم، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، تهران، شهرداری تهران.
۹. غفاری، غلامرضا، ۱۳۹۰. سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی. انتشارات جامعه شناسان.
۱۰. فرشاد فر، عزت‌اله، ۱۳۸۰. اصول و روش‌های آماری چند متغیره، انتشارات طاق بستان.
۱۱. فوکویاما، فرانسیس، ۱۳۸۴. سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان انتشارات شیرازه.
۱۲. شریفیان ثانی، مریم، ۱۳۸۳. سرمایه اجتماعی؛ مفاهیم و چارچوب نظری، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال اول، شماره ۲، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
۱۳. مؤمنی، منصور، ۱۳۹۲. مباحث نوین تحقیق عملیات، گنج شایگان
۱۴. نادری، مجید، فروزانگر حمید و بافت یگانه، منصور، ۱۳۸۷. سنجش چارچوب ارزیابی سرمایه اجتماعی در ساختار شهری با تأکید بر نقش فضاهای عمومی، پژوهش مدیریت شهری ویژه‌نامه نشریه همگامان، شماره اول.
15. Coleman, J.S., and Doyle, W.J. 1988. socialites and susceptibility to the common cold, in social capital. In Dekker, P. & Uslaner, E.M. (EDS) 2001. Social capital and participation in everyday life, Rutledge.
16. Coleman, J.1990. Foundation of Social Theory .Cambridge .MA. Harvard University press.
17. Fukuyama, F, 2001. Social capital, civil society and development. Third World Quarterly, pp.
18. Off, clause. 1998. How can we Trust our Fellow citizens? Democracy and Trust, ed., Mark Warren. Cambridge: university press.
19. Putnam, R. 1993. Making Democracy Work. New Jersey. Princeton university press.
20. Putnam, R. 2000. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon and Schuster, New York.

- زمینه‌سازی جهت ایجاد و تقویت حس تعلق اجتماعی به محله و فضای آن در قالب نهادهای اجتماعی و مذهبی موجود از جمله هیئت‌های مذهبی و سازمان‌های مردم‌نهاد (محله‌های گروه اول بر اساس جدول ۸)
- ظرفیت‌سازی برای تحقق نیازمندی‌های اقشار اجتماعی خاص به‌ویژه زنان، سالمندان و کودکان محله با ایجاد سرای محله (محله‌های گروه سوم و چهارم بر اساس جدول ۸)
- ایجاد فضاهای خاص گفتگو و تعامل در قالب پاتوق‌های محله‌ای، پارک‌های محله‌ای.
- برگزاری جشنواره‌های فرهنگی و اجتماعی در سطح محله و بین محله‌های شهر با هدف شکل‌گیری فضای تعامل و پیوندها و روابط اجتماعی شهروندی، با تأکید بر محله‌های ساحلی و در فصول گرم (نخست‌وزیری، پارکینگ و علی‌آبادمیر)

منابع

۱. اکبری، نعمت‌اله، زاهدی، کیوان، ۱۳۸۷. کاربرد روش‌های رتبه‌بندی و تصمیم‌گیری‌های چند شاخصه، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
۲. ایمانی جاجرمی، حسین، ۱۳۸۳. بررسی جامعه‌شناختی مدیریت محله در شهر ایرانی در پهنه تاریخ و زمان حال، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، تهران، شهرداری تهران.
۳. بوردیو، پیر، ۱۳۸۴. شکل سرمایه‌های اجتماعی، مجموعه مقالات سرمایه و اجتماعی، اعتماد، دموکراسی، تهران: نشر شیرازه.
۴. بیکر واین، ۱۳۸۲. مدیریت و سرمایه اجتماعی، ترجمه سید مهدی الوانی و محمدرضا ربیعی، انتشارات سازمان مدیریت.
۵. جیکوبز، جین، ۱۳۸۸. مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، انتشارات دانشگاه تهران.
۶. ربانی خوراسگانی، علی و دیگران، ۱۳۸۸. بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در سطح محله، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و

22. Bullen, P. and onyx, J. 1999 social Capital: Family Support Services and neighborhood and community center in New South Wales: 21, 97.
21. Key, A. 2005. the social Economy and Community development Oxford, university Press and community Development journal. Advance Access publication.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی